

TEGELEN IN 1939

KORTE SCHETS VAN TEGELEN IN 1939

Op 1 januari 1939 telt Tegelen 12.078 inwoners. De gemeente bestaat uit drie woonkernen: die rond de Sint-Martinuskerk en de Heilig Hartparochie en Steyl met de Sint-Rochusparochie en de Duitse kloostergemeenschap, die kerkrechtelijk onder het bisdom Roermond valt.

Het raadhuis bevindt zich aan de voet van de Sint-Martinuskerk. Daar zetelen burgemeester Mr. F. M.C Pesch en zijn gemeentesecretaris J. B. Kellenaers met hun ambtenaren, bevindt zich het politiebureau en komt de gemeenteraad bijeen, die bestaat uit ... partijen, met als grootste de arbeidersfractie, die wordt aangestuurd vanuit de Katholieke Arbeidersbeweging, die haar zetel heeft in het Volkshuis in de Kerkstraat. Deze arbeidersbeweging omvat het overgrote deel van de Tegelse bevolking en is een factor van groot belang, in sociaaleconomisch, cultureel en politiek opzicht.

De Tegelse samenleving heeft een klassenkarakter en bestaat uit een kleine industriële elite van voornamelijk klei-, tabaks- en metaalfabrikanten en een grote schare, meest ongeschoolde arbeiders, die hecht zijn georganiseerd in de plaatselijke afdelingen van categoriale vakbonden. Door de economische crisis heerst er betrekkelijke rust aan het stakingsfront, maar in 1930 ging het er nog hard aan toe en moest de burgemeester zelfs de marechaussee oproepen om stakingsrelletjes de kop in te drukken.

De middenstand is zoals in elke klassensamenleving relatief klein en bestaat voornamelijk uit kleine zelfstandigen. De meeste winkels bevinden zich aan de Grotestraat en Spoorstraat in Tegelen en de Maasstraat in Steyl. Ook hier doet de invloed van de arbeidersbeweging zich gelden, die een eigen verbruikscoöperatie heeft, waarbij veel Tegelse mensen zijn aangesloten. Alleen voor bijzondere aankopen, zoals feestkleding, gaat men naar Venlo.

In 1939 begint de economie weer een beetje op te krabbelen. Dit is een gevolg van het loslaten van de zogenaamde Gouden Standaard, maar ook van de internationale oorlogsdreiging en de toenemende bewapening, die zich uit in onder meer de bouw van kazernes en oorlogsschepen.

Ook cultureel bloeit Tegelen weer op. Het dorp is sinds het begin van de eeuw een broeinest van harmonieën en zangkoren en heeft zelfs een eigen symfonieorkest, mede als gevolg van de bemoeienis van de arbeidersbeweging, die door middel van onderwijs en cultuur haar achterban wil verheffen. In de marge hiervan komt ook de toneelcultuur op, eerst nog alleen voor jongens en mannen, later gemengd. Dit culmineert in 1929 in de oprichting van de Stichting Openluchtspel, dat vanaf 1931 een passiespel opvoert, dat van heinde en verre bezoekers trekt. Al deze talenten komen in 1939 bijeen in de opvoering van de operette De Baron van Glasenap.

De cultuur is echter niet het voornaamste wat de samenleving bijeenhoudt, dat is het geloof. De bevolking is vrijwel volledig katholiek. Alleen onder ambtenaren zijn andersgelovigen en -denkenden. Joden zijn er niet, een enkele joodse ondernemer die uit Duitsland is gevlucht, uitgezonderd.

Deze levensbeschouwelijke homogeniteit wordt versterkt door de invloed van de kloostergemeenschappen aan de randen van het dorp: de trappistenabdij op de Heide en de kloosters in Steyl en aan de Munt, die de spirituele voorposten vormen rond het katholieke bastion dat Tegelen dan is.

Een belangrijke vraag voor 1939 is of het rechtspopulisme dat ook in Tegelen de kop opsteekt en internationaal de wind mee heeft, scheuren in dit bastion zal aanbrengen. 1939 is een verkiezingsjaar.

Uiterst links het Volkshuis en daarnaast verbruikscoöperatie De Volharding.

TEGELEN IN 1939

Woensdag 4 januari: tussen angst en hoop

In de eerste editie van het nieuwe jaar kijken de columnisten van de *Tegelsche Courant*, *Re-* en *Roeland*, in de toekomst. Was 1938 het jaar waarin Duitsland 'het razende tempo in het politieke leven' in Europa aangaf, *Re-* maakt zich geen illusies dat het dit jaar anders zal zijn. De macht van Hitler groeit en zijn annexatielust eveneens, maar deze lijkt zich eerder te richten op het oosten dan op het westen. Voor een Duitse inval van Nederland hoeft men volgens hem niet zo bang te zijn. Hij maakt zich meer zorgen over de stemming onder de werklozen, hun geduld is op, wat hen ontvankelijk maakt voor verkeerde denkbeelden en valse utopieën, een reden voor grotere eenheid en activiteiten onder rooms-katholieken.

Roeland werkt dit verder uit. Het komende jaar is een verkiezingsjaar. Er zullen provinciale en gemeentelijke verkiezingen plaatsvinden. Het is van cruciaal belang dat de rooms-katholieken achter de R.K. Staatspartij blijven staan. Hij doet een dringend beroep op zijn lezers hun eigen mening opzij te zetten en de eenheid te behouden.

Verder wordt in deze editie verslag gedaan van besprekingen rond het Tegelse carnaval. Deze bijeenkomst is uitgeschreven door het Tegelsch Belang, en wordt voorgezeten door mr. Quirien Laumans, die we later dit jaar nog zullen tegenkomen als lijsttrekker van de Industriële fractie en beoogd wethouder. De opkomst is groot, waaruit de voorzitter opmaakt dat er wel animo voor de carnavalsviering bestaat. Er worden afspraken gemaakt over de organisatie.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 2 januari 1939)

Woensdag 11 januari: optimistische geluiden

Op 11 januari doet bovengenoemde *Re-* in zijn rubriek verslag van het vaandelwijdingsfeest van de plaatselijke afdeling van de Metaalbewerkerbond dat hij heeft gezocht. Met genoegen constateert hij dat de arbeiders meer begrip lijken te krijgen voor de vele moeilij-

Haven van Steyl in 1939.

heden die fabrikanten te overwinnen hebben. Hij noemt enkele voorbeelden van wederzijdse toenadering en meent dat men in Tegelen de weg naar de nieuwe gemeenschap heeft gevonden. Met de 'nieuwe gemeenschap' wordt het corporatief denken aangeduid, waarvoor de katholieke geestelijkheid zich sterk maakt en dat volgens sommigen al in Italië en Spanje zijn beslag heeft gekregen.

In dezelfde editie verschijnt een kort verslag van een vergadering van het Tegelsch Belang over het carnaval. Tijdens deze vergadering hebben twintig verenigingen zich opgegeven voor een carnavalsoptocht. Of die er komt, is nog niet zeker, maar het Tegelsch Belang zal in elk geval 'iets origineels' verzinnen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 11 januari 1939)

Zaterdag 14 januari: licht aan de horizon

Drie dagen later verschijnt er in de *Tegelsche Courant* een artikel, waarin het verloop van de bevolking in 1938 wordt besproken. Daaruit blijkt dat de kloosterbevolking is afgenomen, maar de gewone bevolking flink is gegroeid. De afname van de kloosterbevolking heeft zich vooral voorgedaan in het Missiehuis St. Michaël te Steyl, een mannenklooster. Daar woonden in 1938 honderd mannen minder dan in het jaar daarvoor. De redactie waagt zich niet aan een verklaring, maar waarschijnlijk heeft het te maken met de opkomst van het nationaalsocialisme in Duitsland en de opbouw van het Duitse leger. Hoogstwaarschijnlijk zijn er in dat jaar veel Duitse broeders en paters opgeroepen voor militaire dienst en naar Duitsland teruggegaan om hun dienstplicht te vervullen.

Na een kort berichtje in haar editie van 7 januari bericht de krant iets uitvoeriger over de afname van het aantal werklozen. Deze is nog groter dan vermeld. Het aantal ingeschreven werklozen in 1938 is gedaald met 200 personen en het aantal steuntrekkers met 150. Het gaat dus beter met de economie. Dat blijkt ook uit andere bronnen, zoals uit de nieuwjaarsrede van de voorzitter van de Kamer van Koophandel en het jaarverslag van Verbruikscoöperatie De Volharding over 1938. Het ergste lijkt achter de rug. Na een lange periode

van neergang en crisis, die ongeveer zeven jaar duurde, gloort er eindelijk weer licht aan de horizon.

Dat besef uit zich in het verlangen om weer carnaval te vieren, maar later dat jaar ook in het besluit van de vakbonden om weer looneisen te stellen. Helemaal opgeklaard is de lucht echter niet. In april wordt er een bidprocessie voor de vrede gehouden en maakt de burgerwacht maakt zich hard voor luchtbescherming. Ook de verkiezingsnederlaag van de NSB, die zich spiegelt aan de Duitse NSDAP, kan gezien worden als een teken van angst voor een naderende oorlog. In augustus lijkt de stemming helemaal om te slaan. Het prinsesje dat 5 augustus wordt geboren, wordt Irene genoemd, wat 'vrede' betekent, en op 28 augustus start de redactie van de Tegelsche Courant een rubriek met de titel *Stormen trekken over de wereld*. Elke Tegelenaar weet nu dat het menens is.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 4, 7, 11 en 14 januari 1939)

Donderdag 19 januari: gemeenteontvanger betrapt

De gemeenteraad komt achter gesloten deuren bijeen om te praten over de onregelmatigheden die bij een periodiek accountantsonderzoek in de boekhouding van de gemeenteontvanger zijn aangetroffen. Hij wordt verdacht van fraude en is voortvluchtig. In afwachting van zijn arrestatie en berechting wordt hij geschorst. Een paar dagen later is hij weer terug en meldt zich bij de burgemeester, die hem door de politie laat verhoren. Daarbij verklaart hij dat hij zich, toen de onregelmatigheden in de boekhouding aan het licht zijn gekomen, uit een gevoel van schaamte niet bij de politie heeft durven melden en op de vlucht is geslagen. Na een paar dagen in België rondgezworven te hebben heeft hij zijn familie telefonisch verzocht hem op te halen. Na verhoor wordt hij naar de gevangenis in Roermond is overgebracht. De burgemeester schrijft zijn gedrag toe aan te hoge financiële lasten, en niet aan zijn leefwijze. Deze lasten zijn het gevolg van de bouw van een huis. De ontvanger is al 20 jaar in dienst van de gemeente. De ophef in Tegelen is groot en de affaire komt ook landelijk in het nieuws.

Op 28 maart komt hij voor de rechter in Roermond. Dan verklaart hij hoe hij te werk ging: hij verantwoordde de geldstortingen van derden wel in de boeken, maar deponeerde ze niet in de kas. Als de kas gecontroleerd werd, leende hij geld elders. Over zijn motieven geeft hij weinig prijs. Twee weken later veroordeelt de rechtbank hem tot 12 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf. Het zal niet het laatste financieel schandaal zijn dat de gemoederen in Tegelen in beroering brengt: zie 25 augustus.

(Bronnen: *Notulen van de besloten vergaderingen van de gemeenteraad, 1929-1939* (GAV, arch. nr. 254, inv. nr. 120) en *Tegelsche Courant* van 21 en 25 januari 1939, *Nieuwe Tilburgsche Courant* van 18 januari 1939, 15 en 29 maart 1939.)

Woensdag 25 januari: looneisen en luchtbescherming

Nu het economisch weer beter gaat, eisen de vakbonden meer loon voor hun leden. Op deze dag is er een algemene ledenvergadering van de Tegelse afdeling van de Nederlandse Fabrieksarbeidersbond over de stagnerende CAO - onderhandelingen in de kleiwarenindustrie. Een vertegenwoordiger van het landelijke hoofdbestuur vertelt dat men zijn best heeft gedaan om met de werkgevers tot overeenstemming te komen over een loonsverhoging van 5 %, maar dat zij er niets van willen weten. Hij vindt dit zeer afkeurenswaardig. De Tegelse vakbondsbestuurder Piet Jacobs gaat nog een stapje verder en spreekt van kwaadwilligheid. Ook de gewone leden zijn verontwaardigd. Het is niet voor de eerste keer dat de verhoudingen tussen arbeiders en werkgevers in het industriële Tegelen zo sterk zijn gepolariseerd, en het zal ook niet de laatste keer zijn, want in juni is er nog een industrieel conflict, maar dan in de metaalindustrie: zie 21 juni. 's Avonds start er in een lokaal van het ziekenhuis een E.H.B.O.- cursus voor leden van de luchtbeschermingsdienst Tegelen onder leiding van dokter Rahier. Aansluitend is er een cursus voor gasontsmetters en gasverkenneren door de commandanten van die dienst, de heren Siertsema en Spronk.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 28 januari 1939)

Maandag 6 februari : college vraagt machtiging voor de bouw van gemeentehuis

Het college vraagt de gemeenteraad in te stemmen met de bouw van een nieuw raadhuis voor een bedrag van maximum 120.000 gulden. Het onafhankelijke raadslid M. Welters vindt dat bedrag 'niet verantwoord in deze tijden' en is het ook niet eens met de ligging en het grote aantal vertrekken (40) en stemt als enige tegen. Zijn verzet zal hem bij de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen geen windeieren leggen.

(Bronnen: GAV, arch. nr. 254, inv. nr. 17-19 en W. Kurstjens: *Tegelen in de jaren dertig* (Venlo 2006), p. 95 e.v.)

Dinsdag 7 februari: Ingenieur Froger spreekt

Onder grote publieke belangstelling houdt Ir. J. H. Froger een toespraak in paviljoen Modern van de familie Lucker. Froger is hoofd van de Limburgse Streekplannendienst, die nog maar enkele jaren bestaat, maar met haar adviezen in Tegelen al veel heeft losgemaakt. Hij is diegene geweest die heeft geadviseerd het nieuw te bouwen raadhuis niet op de plaats of in de buurt van het oude te bouwen, maar op een open veld met volkstuintjes tussen de oude dorpskern en de H. Hartparochie, de nieuwbouwwijk Op de Hei, in. In zijn toespraak gaat hij echter veel verder. Hij schetst een beeld van een godsdienstige maatschappij, waarin het bedrijfschap centraal staat. In zo'n 'schap' moeten mensen van hoog tot laag voor hetzelfde doel samenwerken. Het is een moderne variant op de middeleeuwse

Marius Welters met zoon in 1936.

Ir. J. H. Froger in actie.

gildenmaatschappij, die de katholieke theologen bepleiten als alternatief voor de klasseloze en goddeloze maatschappij die de socialisten voorstaan. Ook is het volgens hem een remedie tegen de grote werkloosheid. Op het niveau van het bedrijfchap kan dit veel beter aangepakt worden dan op landelijk niveau. Met deze uiteenzetting betoont Froger zich een typische representant van het katholieke sociaal denken uit die tijd, dat sterkt leunt op de praktijk van de corporatieve staat in het fascistische Italië en Portugal.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 8 februari 1939)

Woensdag 8 februari: herstel plaatselijke economie zet door

In zijn rubriek *Schijnwerper* laat hoofdredacteur Reiné zijn licht schijnen over de nieuwjaarsrede van de voorzitter van de Kamer van Koophandel. Daaruit blijkt dat de zaken in 1938 in Tegelen veel beter zijn gegaan dan in 1937. Deze constatering klinkt door in het verhaal *Van de Gouden Jaren tot de Kwade Tijd* van dialectschrijver Leo Huys, dat in 2012 posthuum verschijnt, waarin hij de loftrumpet steekt over 'de Gouden Jaren Dertig' en het 'Tegelse paradijs van de jaren dertig': *'Dit was de goede tijd. Het was een tijd van strooien hoeden en gouden kettingen op het vest. Concerten van de Koninklijke Harmonie, Harmonie Voorwaarts en de Zangvereniging trokken volle zalen. 's Zondags na de Hoogmis kon je in de cafés bijna geen lege stoel meer vinden. Overal rook het naar rundvleessoep. 's Middags gingen de vrouwen naar de Congregatie en de mannen naar het voetballen. En toen Tegelen 1 op de koop toe kampioen werd, was ons geluk compleet. We hadden geen hemel nodig. Dit was het Beloofde Land van melk en honing.'*

Het kan bijna niet anders of Huys bedoelt de jaren 1938 en 1939, waarin de economie opleeft.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 8 februari 1939 en Leo Huys: *n Blauwe Zondigmorge* (Venlo 2012), p. 43 van de Nederlandse versie)

Vrijdag 10 februari: dood Pius XI

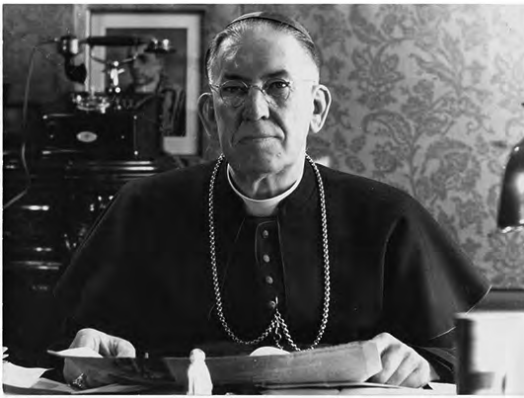
In de vroege morgen sterft paus Pius XI.

Tijdens zijn pontificaat, dat begon op 12 februari 1922, probeerde hij door middel van concordaten de positie van de rooms-katholieke kerk in de wereld veilig te stellen. Zijn twee meest geruchtmakende concordaten waren die in 1929 met de regering van Benito Mussolini en in 1933 met die van Adolf Hitler. In beide gevallen offerde de kerk de katholieke vertegenwoordiging in het parlement op in ruil voor vrijheid van onderwijs en organisatie daarbuiten. Dit betekende het einde voor de *Partito Popolare* in Italië en *Das Zentrum* in Duitsland. Maar zowel Mussolini als Hitler hielden zich niet aan hun afspraken en streefden naar de gelijkenschakeling van katholieke organisaties, wat de ergernis van de Duitse bisschoppen en Pius XI opwekte. Ook kwam het tot conflicten over de invoering van raciale wetten. In 1937 was voor de paus de maat vol en verscheen de encycliek *Mit brennender Sorge*, waarin hij zich fel afzette tegen de misstanden in nazi-Duitsland. Enkele maanden voor zijn dood zei hij nog tot Belgische bedevaartgangers: *'Het antisemitisme is een onsympathieke beweging waaraan wij christenen geen deel kunnen hebben.'*

De Nederlandse bisschoppen opereerden deels in de lijn van de paus, deels in die van hun 'primus inter pares', kardinaal J. de Jong, die in sommige opzichten kritischer was. Hij werd hierin gesteund door de bisschop van Roermond, mgr. G. Lemmens. Een voorbeeld hiervan is het herderlijk schrijven van 1936, waarin de bisschoppen bepaalden dat katholieken die in belangrijke mate hun medewerking aan de NSB verleenden, van de sacramenten moesten worden uitgesloten. Dit stond haaks op het standpunt van de Duitse collega's die al tijdens de conferentie van Fulda op 28 maart 1933 hadden besloten dat

De jonge Leo Huys.

Kardinaal J. de Jong op een foto uit 1942.

NSDAP'ers niet van de sacramenten uitgesloten hoefden te worden. Het concordaat van Pius XI met Hitler bekrachtigde dit standpunt.

Paus XI was ook de man achter het ontstaan van de Katholieke Actie, waarvan hij de oprichting aankondigde in zijn eerste encycliek 'Urbi Arcano Dei' uit 1922.

De Katholieke Actie moest de leken meer bij de kerk betrekken door middel van scholingsprogramma's en werkgroepen voor herkerstening. Aanvankelijk kwam de organisatie in Nederland maar moeizaam van de grond. Niet alleen duurde het tot 1934 voordat deze hier werd opgericht, maar ook gebeurde dit niet onder een centrale regie, zoals de oorspronkelijke bedoeling was, maar decentraal, verdeeld over de bisdommen. Ook in Tegelen was een afdeling. Deze zorgde ervoor dat de herderlijke brief van 12 augustus 1941 onder de gelovigen werd verspreid, met dramatische gevolgen voor de verspreiders: zie 3 augustus 1941.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 11 februari 1939; voor uitspraak tot Belgische bevedevaartgangers: www.rkddocumenten.nl; voor herderlijk schrijven en positie Lemmens: Bas von Benda-Beckmann: *De rooms-katholieke kerk en de grenzen van verzet in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, (Amsterdam 2015; NIOD-rapport); S. Stokman: *Het verzet van de Nederlandse bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tyrannie* (Weert 1945), p. 34 en 35; voor K.A.: P. I. M. de Haan, *Van volgzame elitestrijder tot kritische gelovige. Geschiedenis van de katholieke actie in Nederland (1934-1966)*)

Zondag 12 februari: opnieuw carnaval

Ondanks de dood van paus Pius XI gaan de voorbereidingen voor het carnaval gewoon door. Op deze dag wordt de nieuwe Raad van Elf

geïnstalleerd en een nieuwe prins gekozen, prins Frits 1 (Frits Stroeken). Ook worden het officiële carnavalsprogramma en de route van de optocht vastgesteld. Vanwege de economische crisis is de viering van het carnaval enkele jaren eerder voor onbepaalde tijd opgeschort. Kennelijk zijn de organisatoren van mening dat de economische crisis op zijn retour is en er weer gefeest kan worden: zie 8 februari.

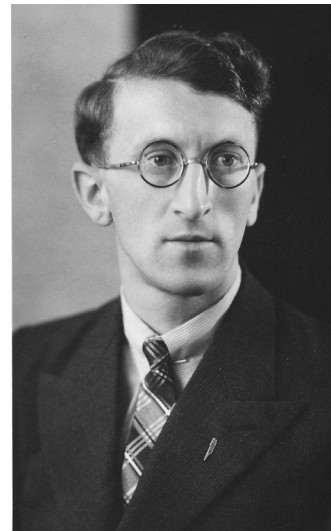
Niet iedereen is die mening toegedaan. Frans Oehlen heeft ernstige bedenkingen en stuurt een ingezonden brief aan de redactie van de *Tegelse Courant*, waarin hij in scherpe bewoordingen zijn afkeuring uitspreekt over het feit dat de voorbereidingen van het carnaval gewoon doorgaan, terwijl de overleden Pius XI nog niet eens begraven is. Oehlen is een bekend voetballer en sportpromotor in die tijd en zijn protest zal zeker in ruime kring zijn besproken, maar het vermag de carnavalspret niet te drukken. Integendeel, het carnaval van 1939 wordt een groot volksfeest, waarbij ook de wereldlijke autoriteiten acte de présence geven.

Toch is het van belang hier langer stil te staan bij het protest van Oehlen, die aan het einde van de oorlog secretaris wordt van het burgercomité dat Tegelen gaat besturen. Op 26 december 1945 legt dit burgercomité in de kelder het Tegelse ziekenhuis de zogenaamde Drievoudige Gelofte af. Een van deze geloftes is om 25 jaar geen carnaval meer te vieren. Misschien is de suggestie daarvoor wel van Oehlen afkomstig.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 15 februari 1939)

Zaterdag 18 februari: 'eigen volk eerst'

De *Tegelsche Courant* publiceert een bericht van de Duitse *Deviesenstelle* aan de firma Gebroeders Teeuwen. Dit bedrijf heeft ook een vestiging in Duitsland, en wel in Kaldenkerken. Daar werken veertig Tegelse arbeiders, die in Tegelen

Frans Oehlen rond 1938.

wonen, maar elke dag te voet of met de fiets naar hun werk gaan. Driekwart van hen zal voortaan voor de volle honderd procent in Duitse marken worden uitbetaald en dat geld ook in Duitsland moeten besteden. Dit betekent dat zij ofwel in Duitsland moeten gaan wonen ofwel gaan werken bij het moederbedrijf in Tegelen. Als dat niet kan, omdat daar geen plaats voor hen is, worden ze werkeloos en zijn ze aangewezen op de steunverlening. Kennelijk beoogt de Duitse regering hiermee meer werkgelegenheid te scheppen voor Duitse arbeiders. Dit 'eigen volk eerst'-principe is typisch voor het sociaaleconomische klimaat in de jaren dertig, niet alleen in Duitsland, maar in heel Europa. In Tegelen is het vooral de katholieke arbeidersbeweging die hiervoor opkomt. Als in de loop van de jaren dertig blijkt dat Tegelse sigarenfabrikanten veel Duitse sigarenmakers te werk stellen, fulmineert Godfried Cruysberg, de leider van de arbeidersfractie, hiertegen in de Tegelse gemeenteraad. Ook zijn er 'wilde boycotacties' tegen Duitse arbeiders, die door hun Tegelse collega's met geweld het dorp worden uitgedreven. Kennelijk laten de Duitsers zich hierdoor niet afschrikken, want volgens de redactie van de *Tegelsche Courant* zijn er nog steeds vijftig tot zestig sigarenmakers in Tegelen werkzaam. Dat maakt in haar ogen de maatregel van de Duitse *Deviesenstelle* dan ook 'eigenaardig'.

Een week later komt de krant met de mededeling dat bemoeienissen van hogerhand ertoe geleid hebben dat het percentage arbeiders aan wie het loon in Nederlands geld zal worden uitbetaald is verhoogd tot 30 à 33 procent en dat dit misschien nog zal stijgen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 18 en 25 februari 1939 en *Het Vaderland* van 21 februari 1939)

Zaterdag 25 februari: Mariacultus

Bisschop G. Lemmens waarschuwt in de *Tegelsche Courant* tegen de verslapping van het geloof en pleit voor een Maria-cultus. De dekenale toewijdingen zijn bijna voltooid en in augustus zal de apotheose komen als het hele bisdom aan Maria zal worden toegewijd, dan zal ook in Maastricht met instemming van de Nederlandse én Belgische bisschoppen een groots Maria-congres worden gehouden. Lemmens is een bijzonder voorstander van deze cultus.

Het is om daar bij te stil te staan, omdat deze Maria-verering de katholieke spiritualiteit in de oorlog en nog lang daarna zal doordrenken, en ook een rol speelt bij het afleggen van de Drievoudige Gelofte op 26 december 1944. Een bepaling uit die gelofte is een beeld op te richten ter ere van Maria.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 25 februari 1939)

Donderdag 2 maart: benoeming Paus Pius XII

In de loop van de dag wordt de benoeming van kardinaal Pacelli tot paus Pius XII bekend gemaakt. De nieuw paus is geen onbekende in Tegelen, omdat hij op 30 en 31 juli 1927 als pauselijke nuntius te Berlijn zijn opwachting maakte in Steyl, waar hij aanwezig was bij de uitreiking van het missiekruis aan jonge missionarissen en missiebroeders van de S.V.D., die uitgezonden werden over de wereld. Het gemeentebestuur van Tegelen stuurt hem een felicitatietelegram, waarin men zegt men aan dat bezoek de beste herinneringen bewaart. Op 26 april komt er een telegram terug,

Mgr. G. Lemmens op bezoek in Tegelen (Rode Dorp?). Datering onbekend.

INTERNATIONAAL:

Dinsdag 14 maart: Met de hulp van Hitler roepen Slowaakse separatisten de onafhankelijkheid uit van Slowakije, dat een vazalstaat van nazi-Duitsland wordt.

Woensdag 15 maart: Duitse troepen bezetten Praag. Het overblijvende Tsjechische hartland wordt geannexeerd door het Derde Rijk en herbenoemd tot het Protectoraat Bohemen en Moravië. Hiermee schendt Hitler een eerder gemaakte belofte om na de inname van Sudetenland geen gebiedsuitbreiding na te streven.

Donderdag 16 maart: Slowakije wordt door Duitse divisies bezet. Het mag zichzelf besturen zolang het maar doet wat de Duitsers willen.

waarin de nieuwe paus bericht dat hij met groot genoegen de huldebetuinging uit Tegelen heeft aanvaard. Foto

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 4 maart 1939 en 6 mei 1939)

Vrijdag 3 maart: jaarverslag coöperatie De Volharding

De *Nieuwe Venlosche Courant* publiceert een artikel over het jaarverslag over 1938 van verbruikerscoöperatie De Volharding, de winkel van de R.K. Werkliedenvereniging St. Martinus. Daaruit blijkt dat 1938 een zeer goed jaar is geweest en de bereikte resultaten die van 1937 verre hebben overtroffen. Uit de winst wordt de kas gespekt van zo'n dertig aan de werkliedenvereniging gelieerde fondsen en verenigingen. Ook het ledental is weer toegenomen. Het totaal aantal leden bedraagt nu 1064. Dat is ruim tien procent van het totaal aantal inwoners en ongeveer een kwart van het totaal aantal volwassen inwoners, de kloosterlingen uitgezonderd. Hieruit blijkt eens te meer hoe sterk deze organisatie in Tegelen in die tijd is.

(Bronnen: *Nieuwe Venlosche Courant* van 3 maart 1939)

Zaterdag 4 maart: einde Bioscoopconflict, heropening Scala-theater

Op de avond van deze dag wordt het Scala-theater aan het Wilhelminaplein heropend. De bioscoop is ruim zes jaar lang gesloten geweest vanwege het zgn. bioscoopconflict. Zo werd het conflict genoemd tussen de levensbeschouwelijk neutrale Nederlandse Bioscoopbond en de rooms-katholieke gemeentebesturen in het zuiden des lands. De Bond, die eigenaar was van het Scala-theater, weigerde zich in 1933 neer te leggen bij het besluit van het Tegelse gemeentebestuur om films die zij voor vertoning had goedgekeurd, te laten herkeuren door de Katholieke Filmcommissie. Uit protest liet de Bioscoopbond het theater sluiten. Tegelen was één van de plaatsen in het zuiden die het langste op die herkeuring aandrang. Uiteindelijk kwam er een compromis tot stand. Toen de Bioscoopbond er zeker van was dat het zou standhouden, besloot ze de bioscoop eerst te laten renoveren voordat men hem heropende. Nu is de verbouwing klaar en mag het publiek weer komen kijken. De eerste film die vertoond wordt, is de operafilm *La Bohème* met Martha Eggerth en Jan Kiepura in de hoofdrollen.

De columnist Re- van de Tegelse Courant heeft de heropening bijgewoond en brengt hiervan in zijn column verslag uit. Hij merkte tussen de talrijke bezoekers ook de nodige notabelen op, onder wie enkele gemeenteraadsleden. Hij waagt dan ook te spreken van de 'Vrede van Tegelen'.

Die mening is Huub Hovens, raadslid van de arbeidersfractie, zeker niet toegedaan. In de gemeenteraadsvergadering die volgt op de heropening vaart hij uit tegen de exploitant van het Scala-theater. Het gemeentelijke jeugdverbod was nog van kracht en dat bepaalde dat jongeren tot 18 jaar geen toegang hadden. De exploitant van het Scala-theater bleek

zich hiervan echter niets aan te trekken en bepaalde op eigen gezag dat iedereen vanaf 14 jaar vrij toegang had. Dat was niet de afspraak en het wekte Hovens bij de indruk dat de exploitant de bezoekers wilde laten geloven dat de gemeente voor de eisen van de Bioscoopbond was gezwicht. Hovens is boos, en met hem verschillende andere raadsleden, die vinden dat het gemeentebestuur de exploitant ter verantwoording moet roepen. De burgemeester probeert de gemoeiden te sussen en belooft de zaak met de exploitant te bespreken.

(Bronnen: *Notulen van de openbare vergaderingen van de gemeenteraad, 1934-1953* (inv. nr.. 17-19 G.A.V.) en *Tegelsche Courant* van 8 maart 1939)

Donderdag 9 maart: reorganisatie gemeentesecretarie

De *Nieuwe Venlosche Courant* bericht dat het gemeentebestuur van Tegelen overweegt de secretarie van de gemeente te reorganiseren. Daarbij zal de functie van gemeenteontvanger worden samengevoegd met die van secretaris, zoals dit al bij veel gemeenten het geval is. Deze combinatie heeft het voordeel dat het gehele financiële beheer der gemeente meer wordt gecentraliseerd en de leiding en het toezicht in één hand komen, aldus de verslaggever, die de naam van J. Schreurs noemt als beoogd gemeenteontvanger. Kennelijk is dit de les die het gemeentebestuur heeft getrokken uit de verduisteringsaffaire in het begin van het jaar. Hierover bericht de *Tegelse Courant* van 15 maart dat burgemeester Pesch voor het gerecht heeft verklaard dat de verduistering een samenloop van moeilijke omstandigheden voor de ontvanger is geweest. Van welbewuste verduistering zou volgens Pesch geen sprake zijn geweest. De accountant van de gemeente voegt hieraan toe dat de verdachte lange tijd overbelast is geweest. De officier van justitie eist dan ook slechts een voorwaardelijke gevangenisstraf.

Op deze dag vindt ook de aanbesteding van het nieuwe raadhuis plaats. Er zijn 26 gegadigden uit heel Nederland, maar voor het merendeel uit Limburg, van wie drie uit Tegelen. Het hoogste bedrag is fl. 80.100,- en het laagste fl. 62.000,-. De bouw zal gegund worden aan de firma W.C. van Seters uit Venlo, voor de som van fl. 62.000,-

(Bronnen: *Notulen van de openbare vergaderingen van de gemeenteraad, 1934-1953* (GAV, arch. 254, inv. nr. 17-19); *Nieuwe Venlosche Courant* van 9 maart 1939; *Tegelse Courant* van 15 maart 1939)

Maandag 13 maart: nieuw seizoen Passiespelen

In paviljoen Modern aan de Roermondseweg vindt de eerste grote ledenvergadering van de Stichting Passiespelen voor het nieuwe seizoen in 1940 plaats. De auteur van de nieuwe tekst, pater Jacques Schreurs, is aanwezig om deze toe te lichten. De regisseur Dré Thijsen laat weten dat hij al verschillende uitstekende vertolkers op het oog heeft. Het bestuur maakt bekend dat op Witte Donderdag na het Lof de rollen worden uitgereikt, terwijl direct na Pasen begonnen zal worden met de repetities. Op de woensdag vóór de rolverdeling zal pater

Jacques Schreurs MSC

ling zal pater Schreurs een Passie-avond verzorgen met voordracht en muziek. Ten slotte vertelt de voorzitter nog iets over de verande-

INTERNATIONAAL:

Vrijdag 31 maart: In reactie op de Duitse inval in Tsjecho-Slowakije verklaart de Britse minister-president Chamberlain, mede namens de Franse regering, dat de Engelsen en Fransen de Polen militair te zullen steunen, als hun land in de toekomst onverhoopt wordt aangevallen.

Zaterdag 1 april: Einde van de Spaanse Burgeroorlog, die met hulp van Hitler en Mussolini gewonnen werd door de fascistische generaal Franco.

Vrijdag 7 april:
Het Italiaanse leger valt Albanië binnen.

Vrijdag 28 april: Adolf Hitler zegt het Duits-Engels vlootverdrag uit 1935 op en verbreekt het Duits-Pools anti-agressiepact uit 1934.

ringen die men in het Doolhoftheater wil gaan aanbrengen. Hierdoor zullen er meer zitplaatsen komen en de akoestiek verbeteren.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 15 maart 1939)

Woensdag 29 maart: grote Tsing Tao-avond

Op de avond van deze dag vindt in het Patronaat een grote missieavond plaats, die in het teken staat van de Tsing-Tao actie. De belangstelling, ook van de zijde van de autoriteiten, is overweldigend. Tsing-Tao is de naam van een missiegebied in China onder leiding van de SVD in Steyl. Tot 1934 krijgt het geld vanuit Duitsland, maar als Hitler aan de macht komt, houdt dat op. Dit brengt de bisschop van het vicariaat, Georg Weig, ertoe om elders naar geld op zoek te gaan. In Rome wordt zijn verzoek afgewezen, maar in Roermond niet, sterker nog: bisschop G. Lemmens adopteert het vicariaat en belast zijn rechterhand F. Feron met het inzamelen van geld. Feron pakt het grootscheeps aan met de

Staatsfoto op missieavond. Op de hoek van de tafel rechts zit burgemeester F. Pesch, twee stoelen links van hem pastoor A. Grispen. Datering onbekend.

plaatsing van 37.500 missiebusjes bij gezinnen voor de 'één cent per dag actie'. Ook zorgt hij voor de verspreiding van 500.000 gebedjes en organiseert hij grote 'propaganda-vergaderingen' voor zelatrices en zelateurs (onder meer bij de SVD in Steijl). Tenslotte bewerkstelligt hij de uitgave van het gratis tweemaandelijkse missietijdschrift *Stella Duce* met een oplage van 40.000 exemplaren. Volgens hem moet 'iedere parochie zijn mooien Tsingtao-avond hebben'.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 25 maart 1939 en Lowie Brink: *De schoolwandkaart van het 'Roermondse' vicariaat Tsingtao in China: Kartografie met een missie* op: www.wereldaan-dewand.nl/artikel30)

Vrijdag 31 maart 1939: joodse vluchtelingen teruggestuurd.

Op het station in Venlo gebeurt iets wat ongetruffd ook tot Tegelen zal zijn doorgedrongen. Met de internationale trein van Keulen naar Vlissingen komen 's morgens een dertigtal, meest joodse vluchtelingen uit Tsjecho-Slowakije aan. Ze zijn op weg naar Engeland, waar ze asiel willen aanvragen. In hun land hebben ze gehoord dat zij tot eind maart zonder visum in Engeland worden toegelaten. Wat ze kennelijk niet weten is dat zij bij Oldenzaal Nederland moeten binnenkomen. Daar bevindt zich een vertegenwoordiging van het Engelse Comité voor Toelating, die hun de benodigde reisdocumenten voor toelating tot Engeland kan verschaffen. De Koninklijke Marechaussee heeft opdracht de reizigers door te lichten. Wie geen reisdocument voor Engeland heeft, wordt met de eerstvolgende trein terug naar Duitsland gestuurd. Het perron wordt bewaakt en het publiek wordt op afstand gehouden. Niettemin lukt het een journalist van de *Nieuwe Venlose Courant* binnen te komen. Hij signaleert dat iedereen zichtbaar begaan is met de pechvogels. Leden van het plaatselijke comité voor joodse vluchtelingen hebben van de autoriteiten toestemming gekregen om hen bij te staan. Zij proberen de wanhopige vluchtelingen gerust te stellen en delen verversingen uit. Ook verstrekt het comité de vluchtelingen, die geen geld hebben het benodigde reisgeld om via Kaldenkerken naar Oldenzaal te reizen.

(Bronnen: *Nieuwe Venlosche Courant* van 1 april 1939)

Woensdag 5 april: Roomsch in alles.

De voorpagina van de *Tegelsche Courant* wordt grotendeels in beslag genomen door het programma van de R.K. Staatspartij in Limburg en twee rubrieken waarvan de inhoud is gewijd aan de naderende passiespelen. Op de binnenzijde is er veel aandacht voor kerkelijke gebeurtenissen. Het Rijke Roomsche Leven tiert welig in de annalen van de krant. Een van de zeer weinige 'neutrale' berichten gaat over een voorlichtingsbijeenkomst van de luchtbeschermingsdienst die heeft plaatsgevonden op maandag 3 april.

's Avonds vindt in paviljoen Modern een plechtige bijeenkomst van de medewerkers van het Passiespel plaats, die door talrijke geestelijke en wereldlijke autoriteiten en notabelen wordt bijgewoond. Zij luisteren naar pater Jacques Schreurs, die enkele gedeelten van zijn nieuwe Passiespeltekst voordraagt, en naar het Maastrichts Trio, dat muziek van Fauré en Bach speelt.

De volgende avond vindt, eveneens in paviljoen Modern, de uitreiking van de nieuwe rollen plaats. Allereerst leggen bestuur en regisseur een plechtige verklaring af waarin ze beloven zich volledig in dienst van de Passiespelen te stellen. Vervolgens neemt de burgemeester het woord, die de nieuwe tekst voortreffelijk noemt en zijn vertrouwen in de goede afloop uitspreekt. Hierna is het de beurt aan de spelers om een gelofte af te leggen. Zij beloven gehele toewijding aan hun taak en onderwerping aan de leiding van de Passiespelen. En passant roept de voorzitter de mannelijke Passiespelers op voortaan hun baarden te laten staan om tijdens de voorstelling zo natuurlijk mogelijk over te komen. Op deze oproep zal hij bij de Duitse inval op 10 mei 1940 radicaal terugkomen: zie daar.

Ten slotte worden de rollen bekend gemaakt, waarna de burgemeester deze aan de uitverkorenen overhandigt. De rol van Jezus gaat naar Pierre Oehlen, die van Maria naar Nelly Cremers.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 1 en 5 april 1939 en *Nieuwe Venlosche Courant* van 6 april 1939)

Vrijdag 7 april: versterking grenstroepen

De Italiaanse inval in Albanië vormt voor de regering aanleiding de grenstroepen te versterken. Alle tweede bataljons van de infanterieregimenten, tezamen zo'n tienduizend man, moeten met directe ingang hun oorlogsstellingen aan de grenzen en de kust betrekken. Verder worden alle militaire verloven ingetrokken. In een perscommuniqué maakt de regering bekend dat er geen reden is tot ongerustheid, maar dat zij op haar hoede wil zijn.

(Bronnen: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 1, (Den Haag 1969), p. 603 e.v.; *Nieuwe Venlosche Courant* van 8 april 1939)

Zaterdag 8 april: verdachte gebeurtenissen

Op deze dag doen volgens de *Nieuwe Venlosche Courant* geruchten de ronde dat er iemand in Tegelen militaire installaties loopt te fotograferen. Bij nader inzien blijkt het geen spion, maar een gewone toerist te zijn. 's Nachts breekt er brand uit in de Nordhauser roltabakfabriek van Nicolaas Hekkens, bijgenaamd *De Nord*. Een voorbijganger die het vuur ontdekt, probeert Hekkens, die in het belendende woonhuis woont, uit zijn slaap te wekken, maar tevergeefs. Daarop waarschuwt hij de politie, die de brandweer alarmeert. Deze slaagt erin het vuur te blussen. Niettemin gaat een groot deel van de fabriek in vlammen op. De dag daarop wordt Hekkens als vermoedelijke brandstichter aangehouden en in verzekerde bewaring gesteld. Op dinsdag wordt hij na verhoor weer op vrije voeten gesteld. Zaterdag laat hij in de *Nieuwe Venlosche Courant* een advertentie plaatsen, waarin hij de schuld voor de brandstichting is zijn fabriek verre van zich afwerpt. De letterlijke tekst luidt: *Brandstichting. Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel. Ex-ver-*

Nicolaas Hekkens, alias *De Nord*.

dachte brandstichter: Nicolaas Hekkens, Tegelen. De gebeurtenis trekt landelijk de aandacht: er verschijnen artikelen in o.a. *Nieuwe Tilburgsche Courant* en het *Dagblad voor het Noorden*.

(Bronnen: *Nieuwe Venlosche Courant* van 10 en 15 april 1939 en *Tegelsche Courant* van 12 en 15 april 1939)

Zondag 9 april (Paaszondag): eerste heilige mis

Op deze dag wordt priesterstudent P. van Leipsig in de H. Hartkerk tot priester gewijd. De straten zijn rijk versierd en in een muzikale optocht van alle verenigingen uit de H. Hartparochie wordt de neomist door familie en buurtschap naar de kerk en weer huiswaarts begeleid. Wat zo'n gebeurtenis in een dorp teweegbracht brengt beschrijft Carel Ververs treffend in zijn verhaal *De neomis*: 'Bijna elk jaar was dat in Tegelen en Steyl een gebeurtenis van de eerste orde. Meestal was het rond Pasen, want al die wijdingen waren in de Goede Week. Zo gauw de mensen in de straat dat hoorden, ach man, dan liepen ze zich de benen onder hun kont vandaan om te zorgen voor een prachtige intocht van de jonge geestelijke. De hele straat werd versierd met slingers en erebogen. Er moesten kransen en papieren rozen worden gemaakt, voor palen gezorgd en geschilderd worden. (...) Op de grote dag luidden alle klokken. In processie ging de neomist, afgehaald door de harmonie, met een hele stoet bruidjes en herdertjes te voet naar de kerk. (...) Geweldig versierd was de kerk. Bij de pilaren was geen plaats meer te krijgen. 't Was een Mis met god weet hoeveel heren. Misdienaars niet te tellen, met kaarsen, bellen en wierookvaten.'

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 12 april 1939: C. Ververs.: *Versjtot geej mich nag?* (Tegelen 1992, p. 107)

Maandag 10 april: gedeeltelijke voormobilisatie

De regering besluit de troepen aan de kust en aan de grens op volle sterkte te brengen. Alle grootverlofgangers moeten worden opgeroepen. Dit komt neer op een gedeeltelijke voormobilisatie. Hiermee stijgt het aantal parate militairen van 32.000 tot zo'n 100.000 man.

Door middel van oproepingstelegram Q wordt alle burgemeesters opgedragen de betrokkenen in kennis te stellen.

(Bronnen: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 1, (Den Haag 1969), p. 628-629)

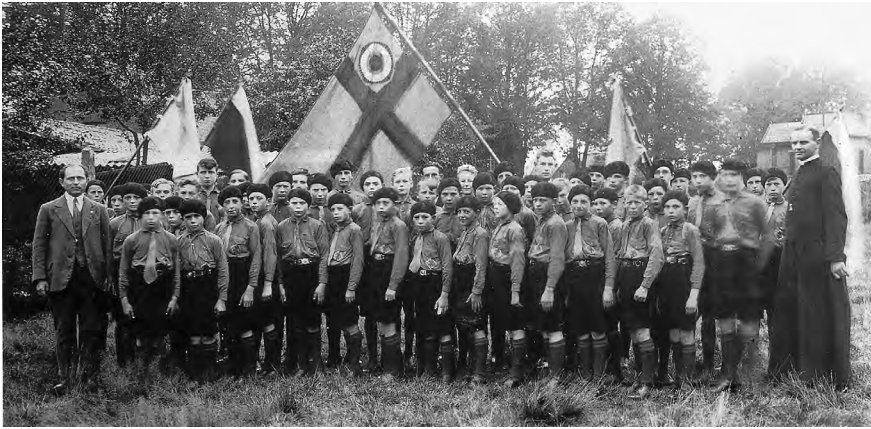
Dinsdag 11 april: Colijn geeft uitleg

In een radiotoespraak licht minister-president Colijn toe waarom de regering heeft besloten tot de mobilisatie van de grenstroepen. Dit is gebeurd met het oog op de algemene toestand in Europa. Hij probeert de luisteraars gerust te stellen met de woorden: 'Men moet er niet in zien dat de regering beducht is voor een directe bedreiging van ons land. Voor zulk een opvatting is geen enkele aanleiding aanwezig. Onze betrekkingen met het buitenland laten niets te wensen over. Met alle mogendheden is de verhouding goed.' Niettemin wordt via telegram A alle burgemeesters gemaand om ook de overige dienstplichtige grootverlofgangers te waarschuwen, dat zij zich gereed moeten houden.

(Bronnen: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 1, (Den Haag 1969), p. 630; *Nieuwe Venlosche Courant* van 11 april 1939)

Zaterdag 15 en zondag 16 april: Glasenap-koorts

Op zaterdagavond vindt in het gebouw van het Patronaat aan de Spoorstraat de traditionele jaarlijkse fancy-fair van de R.K. jeugdvereniging De Jonge Wacht plaats. Deze staat volledig in het teken van de operette *De Baron van Glasenap*, die de avond daarop in het belendende paviljoen Modern in première gaat. Het idee en de tekst voor deze operette zijn van Mathieu Cornet, de uitvoering berust bij het gemengde zangkoor Zanglust met als dirigent Jacques Penninx en solisten uit eigen kring, onder wie 'de zingende slager' Teng Thoolen als baron. De muzikale begeleiding is in handen van het Tegels Symphonie Orkest Mignon. De voorstelling is een doorslaand succes en wordt twee keer opgevoerd. Hoewel er geen direct verband met de wereldpolitiek is, legt de hoofdredacteur van de *Tegelsche Courant*,

R.K. jeugdvereniging De jonge Wacht

Willy Reiné, dat wel: 'Zal het Tegelen inderdaad mogelijk zijn de grote zorgen van het heden een ogenblik te vergeten om zich te gaan vermeien in het herleefde verleden? Zullen al diegenen die zich zoveel moeite hebben getroost om de Glazenapse periode uit de Tegelse geschiedenis aan de vergetelheid te ontrukken, onder deze omstandigheden voor deze prestatie wel met de nodige belangstelling beloond worden? Zullen de operette-uitvoeringen van Zanglust en Mignon het succes hebben dat onder normale omstandigheden zeker te verwachten was? Zal de Glazenap-kermis van en voor het jeugdwerk van de St. Martinusparochie nog voldoende attractief zij, nu de lucht van zoveel sombere geluiden vol

Tableau de troupe van het operettegezelschap van de Baron van Glasenap.

is?' Ook in praktische zin is er een kleine link met de wereldpolitiek: in de orkestruimte moeten enkele stoelen 'om militaire redenen onbezet blijven'. Kennelijk zijn deze musici opgeroepen voor militaire dienst.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 15 en 22 april 1939)

Woensdag 19 april: NSB in de verdrukking

Bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten brengt 93% van de Tegelse bevolking haar stem uit op de R.K. Staatspartij, 3% op de NSB en 3% op de SDAP de lijst van de socialisten, terwijl 1% van de stemmen over andere partijen is verdeeld. Tegenover de verkiezingen van 1937 betekent dit een forse achteruitgang voor de NSB. Ook provinciaal is dit het geval. Van haar vijf zetels houdt de NSB, er nog maar twee in de Provinciale Staten over, terwijl de R.K. Staatspartij er drie bij krijgt. De hoofdredacteur van de *Tegelsche Courant* is tevreden, maar nog niet voldaan, omdat er nog altijd een klein percentage van de Tegelse kiezers niet op de R.K. Staatspartij heeft gestemd.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 22 april 1939)

Dinsdag 25 april: Sint-Marcusprocessie voor de vrede

Op deze dag trekt de St. Marcusprocessie door Tegelen. In de *Nieuwe Venlosche Courant* verschijnt een bericht waarin alle Tegelenaren worden opgeroepen om hieraan deel te nemen om gezamenlijk te bidden voor de vrede. Het zal niet de laatste bidtocht voor de vrede zijn. Kennelijk daagt het besef dat men in gevaarlijke tijden leeft. In zijn column van 26 april legt Re- uit, waarom deze processie aan de heilige Marcus is toegewijd.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 22 en 26 april 1939)

Donderdag 27 april: burgerwacht tegen luchtgevaar

In de kleine zaal van het Patronaat vindt een algemene vergadering

van de Tegelse Burgerwacht, die in het najaar van 1918 is opgericht om het revolutiegevaar de kop in te drukken, maar zich nu richt op het gevaar vanuit de lucht, de dreiging van bombardementen en beschietingen. De commandant, W.P.C. Boumans, roept de burgerij op de burgerwacht geldelijk te ondersteunen, zodat men nieuwe uniformen kan kopen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 22 april 1939)

Zondag 28 mei (Pinksteren): opening speeltuin Klein Zwitserland

Om kwart voor vier vindt de opening van speeltuin Klein Zwitserland plaats. Eerst zegent de pastoor Keuller de tuin in, waarna deze door de burgemeester officieel wordt geopend. Alle drie de Tegelse harmonieën musiceren. De speeltuin is de kroon op het werk van 'arbeiderswethouder' Jean van Leipsig, die ervoor heeft gezorgd dat het gebied waarin de speeltuin ligt, het zgn. Leimsgaat, tot werkverschaffingsobject is uitgeroepen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 20 en 31 mei 1939)

Woensdag 31 mei : einde stempelplicht, start Segoba-werk

Op deze dag komt het bestuur van de rooms-katholieke werkliedenvereniging St. Martinus bijeen om te praten met enkele werklozen. Deze zijn tot dan toe verplicht te gaan 'stempelen', wat betekende dat men zich dagelijks, maar steeds op een ander tijdstip op het gemeentehuis moest melden om hun werklozenkaart te laten afstempelen. Door velen is dit als deprimerend en vernederend ervaren. In plaats hiervan moeten ze voortaan dagelijks enige tijd besteden aan sport en geestelijke ontwikkeling. Hiervan is ook de naam Segoba afgeleid. Het is een samenstelling van de eerste letter van de woorden: 'Sport en geestelijke ontwikkeling brengt kracht.' Met het Segobawerk komt er een omslag in het denken over werkloosheid, die niet langer wordt gezien als iets waarvoor de werkloze

zelf verantwoordelijk is, maar als een maatschappelijk verschijnsel, waarvoor niemand persoonlijk enige blaam treft.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 1 juni 1939)

Woensdag 7 juni: verkiezingen gemeenteraad

Op deze dag vinden er verkiezingen voor de Tegelse gemeenteraad plaats. De grote overwinnaar is oud-industrieel en oud-NSB'er Marius Welters, die met zijn Lijst 4 vier van de vijftien zetels behaalt tegen vijf voor de arbeidersfractie, die er twee verliest. Van de overige zes zetels gaan er drie naar de Middenstandspartij en drie naar de Industriëlen. Alle partijen, behalve Lijst 4, hebben stemmen verloren, maar de arbeidersfractie procentueel het meest, ruim vijf keer zoveel als de andere partijen. De fractie is door het verlies zwaar aangeslagen, vooral omdat men vermoedt dat veel van de eigen kiezers naar Lijst 4 zijn overgelopen, en steekt zijn licht op bij het bestuur van de R.K. Werkliedenvereniging, waaronder zij politiek ressorteert. Dit besluit Welters c.s. frontaal aan te vallen door middel van een brochure,

'Arbeiderswethouder' Jean van Leipsig en zijn gezin. Daaronder enkele foto's van de speeltuin. Datering onbekend.

waarin de bevolking tegen hem wordt gewaarschuwd. Ook worden twee leden van Lijst 4, die tevens lid zijn van de Werkliedenvereniging, gemaand zich openlijk van Welters te distantiëren. De reden dat men zo tegen Welters te hoop loopt, is dat men nog steeds ziet als iemand met fascistische sympathieën en een politieke baantjesjager. Door zich zo fel tegen hem af te zetten, wordt dat echter niet minder, integendeel. Welters en de zijnen graven zich steeds dieper in. Tijdens de oorlog blijkt Welters inderdaad uit het verkeerde hout te zijn gesneden: hij wordt opnieuw lid van de NSB en probeert via de die partij hogerop te komen. De aanhouder wordt beloond: in 1941 wordt hij NSB-burgemeester van Sittard. Na de oorlog wordt hij wegens collaboratie tot acht jaar gevangenisstraf veroordeeld.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 7 juni 1939 en *Verslagen van het bestuur van R.K. Werkliedenvereniging* (bij GAV, maar niet geïnventariseerd.)

Woensdag 21 juni: looneisen in de metaal

Net als hun collega's in de kleiwarenindustrie willen ook de metaalarbeiders meer loon. Op deze dag vindt er een vergadering plaats van de plaatselijke afdeling van St. Eloy, de rooms-katholieke metaalbewerkersbond, waarbij ook een delegatie van het hoofdbestuur aanwezig is. De arbeiders eisen een loonsverhoging van 10 % en uitbreiding van het aantal vakantiedagen van drie naar zes. Tevens besluiten ze het hoofdbestuur te machtigen tot het stellen van een ultimatum aan de werkgevers, die dit echter van de hand wijzen. Er dreigt een industrieel conflict van grote omvang, waarbij acht fabrieken zijn betrokken. Uiteindelijk komt rijksbemiddelaar, mr. Verschuur een compromisvoorstel voor de dag waarmee beide partijen zich kunnen verenigen. Dit voorstel houdt in dat het uurloon met twee cent wordt verhoogd en het aantal vakantiedagen wordt uitgereid van drie tot vijf. De staking gaat niet door.

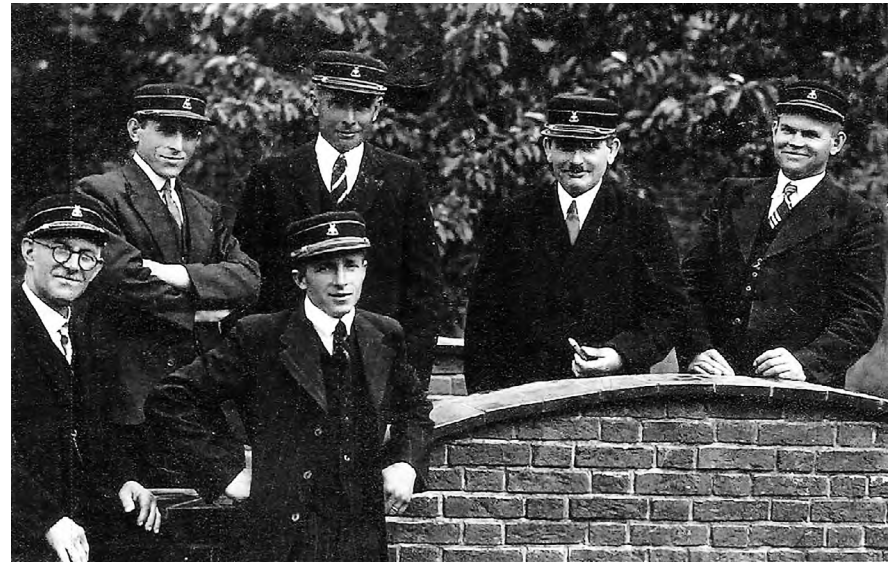
(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 21, 2 en 28 juni en 1 juli 1939; *Volksdagblad* van 24 juni 1939)

Zaterdag en zondag 8 en 9 juli Oud-Limburgs Schuttersfeest.

Honderden schutters en duizenden bezoekers komen naar Tegelen voor het Oud-Limburgs Schuttersfeest, dat wordt georganiseerd door schutterij St. Martinus, de winnaar van 1938. De 75 deelnemende schutterijen trekken in een bonte stoet door Tegelen, vergezeld door de drie harmonieën. Bij het raadhuis aan het Wilhelminaplein wordt het volkslied ten gehore gebracht. Daarna trok men naar het schietterrein bij asteel De Holtmühle. De heer J. van Basten Batenburg, eigenaar van een limonadefabriek, stelde dit gratis ter beschikking mits hij de limonade mocht leveren.

De latere pastoor, dan nog kapelaan te Leunen, Th. Driessen, wijdt in de *Tegelsche Courant* een groot artikel aan de geschiedenis van de Tegelse schutterijen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 24 mei en 8 juli 1939 en www.broederschap-st-martinus.nl/)

De zes schutters van Sint Martinus die het O.L.S. voor Tegelen binnenhaalden. Vlnr: Hen Claes, Handrie Krouwel, Graat Hekkens, Hub Huys, Sjang Giesen en Fumpke Engels.

Zaterdag 5 augustus: geboorte prinses Irene en nationale feestdag

Op de vroege morgen van deze dag wordt prinses Irene geboren. Haar naam verwijst naar de godin van de vrede uit de Griekse oudheid, geen toeval in deze tijd van oorlogsdreiging. Het enthousiasme bij de bevolking in Tegelen is groot. De aankondiging van haar geboorte wordt luister bijgezet met kanongebulder, klokgelui en geloei van sirenes. Overal gaan de vlaggen uit en iedereen tooit zich met oranje. De *Tegelse Courant* brengt een speciale editie uit met het programma van de officiële viering op maandag, die wordt ingezet met het spelen van volksliederen en het lezen van heilige missen. Om 10 uur is er in de St. Martinuskerk een hoogmis, die wordt bijgewoond door de wereldlijke autoriteiten. De kerk zit stampvol. Na de mis begeven de geestelijke en wereldlijke autoriteiten zich naar het gemeentehuis voor een gezellig samenzijn met andere notabelen. Intussen worden op de scholen de kinderen vergast op traktaties. 's Middags trekt men vanuit de drie parochies in optocht naar het voetbalveld van voetbalvereniging Tegelen aan de Steenweg, waar een druk programma met turnoefeningen en sportwedstrijden wordt afgewerkt. Voor de schoolgaande jeugd zijn er vliegerwedstrijden. Bekroond worden: de grootste vlieger, de mooiste vlieger, de origineelste vlieger en de verst staande vlieger. Het feest wordt opgeluisterd door de drie harmonieën, die aan het einde van de middag gezamenlijk het Wilhelmus ten gehore brengen. Iedereen zingt uit volle borst mee. 's Avonds is er een feestelijke optocht en zijn er oranjebals in alle zalen.

(Bronnen: *Tegelse Courant* van 5 en 19 augustus 1939)

Zaterdag 12 augustus: internationale wielerronde

Op deze dag wordt de vierde internationale wielerronde verreden. Hieraan doen enkele honderden renners mee, zowel profs als amateurs. Ze koersen over een parcours rond de Muntstraat, Kerkhoflaan, Broeklaan en Van Wevelickhovenstraat, die dan nog Tuiniersweg wordt genoemd. Voor de profs zijn er geldprijzen tot 20 gulden,

wat in die tijd ongeveer het minimumweekloon is, voor de amateurs is de eerste prijs een racefiets en voor de nieuwelingen een raceframe. Deze jongens rijden 26 kilometer over 20 ronden, de amateurs leggen 60 kilometer af in 40 ronden, terwijl de profs 100 kilometer zullen rijden over 75 ronden. Bij de laatste groep doen zeven van de acht Tour de France-renners van dat seizoen mee. De organisatie is in handen van V.V.V. Tegelsch belang.

(Bronnen: *Tegelse Courant* van 12 augustus 1939)

Vrijdag 25 augustus: opnieuw verduisteringsaffaire

Het spreekwoord: 'Een schip op het strand, een baken in zee' gaat in Tegelen niet op. Opnieuw is er een grote verduisteringsaffaire. Dagblad *Het Vaderland* maakt melding van de arrestatie van het hoofd van de St. Jozefschool, de 50-jarige M., die zich als administrator van de school schuldig gemaakt zou hebben aan de verduistering van gelden die aan het kerkbestuur toebehoorden. Het zou gaan om een bedrag van fl. 7000,-, die hij als voorschot van het Rijk, de gemeente en het R.K.

INTERNATIONAAL:

Woensdag 23 augustus:
Nazi-Duitsland en de Sovjetunie ondertekenen in Moskou het Molotov-Ribbentroppact.

Vrijdag 25 augustus:
De Britse en Poolse regering sluiten een verdrag van wederzijds bijstand. Hiermee garanderen de Britten de Polen te helpen als Duitsland hun land zou binnenvallen.

Zaterdag 26 augustus:
Hitler garandeert de neutraliteit van België, Nederland, Luxemburg, Denemarken en Zwitserland.

Vrijdag 1 september: Duitse invasie van Polen.

Zaterdag 2 september:
Polen vraagt hulp aan Groot-Brittannië en Frankrijk. Duitse troepen behalen gemakkelijke overwinningen in Silezië, Pommeren, Oost-Pruisen en bij Czeszochowa. De Engelse premier Neville Chamberlain stuurt Hitler een ultimatum: als Duitsland zijn troepen niet onmiddellijk uit Polen terugtrekt, betekent dit oorlog met Groot-Brittannië.

Kerkbestuur heeft ontvangen. *‘Verdachte, die een zeer goed inkomen, doch zeer groote uitgaven had, heeft bekend zich aan deze verduistering te hebben schuldig gemaakt.’*

Een dag later nemen het *Algemeen Handelsblad* en het *Limburgsch Dagblad* dit bericht over. De *Tegelsche Courant* bericht er niet over, net als de *Nieuwe Venlosche Courant*. Kennelijk ligt de kwestie te gevoelig in de Tegelse gemeenschap.

(Bronnen: *Het Vaderland* van 25 augustus, het *Algemeen Handelsblad* en *Limburgsch Dagblad* van 26 augustus 1939)

Zaterdag 26 augustus: Stormen gaan over de wereld

Op deze dag begint de redactie van de *Tegelsche Courant* met een nieuwe rubriek, *Stormen gaan over de wereld*, waarin de belangrijkste politieke en militaire feiten uit het wereldnieuws puntsgewijs de revue passeren.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 26 augustus 1939)

Zondag 27, maandag 28 en dinsdag 29 augustus: najaarskermis en mobilisatie

Op zondagmiddag begint de najaarskermis, die in Tegelen grootscheeps wordt gevierd. Volgens de verslaggever van de *Tegelsche Courant* heeft de bevolking echter niet vergeten gehoor te geven aan de oproep van de bisschoppen om vooraf te bidden voor de vrede: *‘In de St. Martinuskerk was geen plaats meer te krijgen tijdens het aanbiddingsuur.’* De maandag en dinsdag staan echter geheel in het teken van de mobilisatie waartoe de regering op maandag besluit. De reden is een dreigende Duitse inval in Polen. Zo’n inval leidt er onherroepelijk toe dat Engeland en Frankrijk, die bondgenoten van Polen, zijn, Duitsland de oorlog zullen verklaren, wat het begin zal zijn van een groot internationaal conflict met onvoorspelbare gevolgen. Een van die gevolgen zou kunnen zijn dat Duitsland Engeland de oorlog verklaart en over Nederlands grondgebied Engeland probeert aan te vallen. Dat wil de

Opgeroepen soldaten wachten op het station in Venlo op de trein die hen naar hun legerplaats moet brengen.

Nederlandse regering voorkomen.

In Tegelen viert men kermis. Het is mooi weer en druk op straat. Als in de loop van de middag het nieuws van de mobilisatie bekend wordt, verdringen tientallen mensen zich bij het gemeentehuis en het postkantoor om de bekendmaking te lezen. De *Tegelsche Courant* meldt in haar editie van woensdag: *‘Toen maandag het mobilisatiebevel was afgekomen, namen velen bij het gemeentehuis, het postkantoor en elders, waar de aanplakbiljetten hingen, kennis van de oproeping. Druk werd toen de internationale toestand besproken. Het offer dat velen moesten brengen om de volgende morgen te midden van de kermisviering de familiekring te moeten verlaten, is zwaar. De invloed hiervan was die avond wel te merken, de onbezorgde jeugd vermaakte zich toch echter vrolijk.’*

Vanwege de ernst van de situatie besluiten de Tegelse kasteleins geen alcoholhoudende dranken meer te verstrekken. De *Tegelsche Courant* hierover: *‘Dinsdag was het een heel merkwaardige kermisdag. Een kermis zonder bier, ja dat is eigenlijk in heel Limburg ondenkbaar, maar Tegelen heeft dit dan toch een dag meegemaakt.’*

Het mobilisatiebevel gaat gepaard met het besluit om de voedseldistributie in werking te stellen. Tegelen, Belfeld, Beesel en Swalmen zijn aangewezen om samen distributiekring 270 te gaan vormen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 30 augustus 1939)

Woensdag 30 augustus: bijeenkomst personeel luchtbescherming

De redactie van de *Tegelsche Courant* laat weten dat de minister de burgemeesters dringend in overweging heeft gegeven de radio-luisterpost en de uitkijk- en luisterposten van de luchtbeschermingsdienst opnieuw te activeren. Ook dienen er tweemaal per week oefeningen plaats te vinden met het personeel van de overige luchtbeschermingsdiensten. Om zes uur 's avonds is er in het patronaat een bijeenkomst waarin het personeel van alle diensten nadere instructies ontvangt. Verder publiceert de krant een lijst van benodigdheden voor de zelfbescherming bij luchtaanvallen, waarop onder meer staan een verbanddoos, enige veiligheidsspelden, een jampotje met 75 gram anti-mosterdgaspoeder, een flesje Hoffmannsdruppels en een buisje jodiumtinctuur. Voor het blussen zijn vereist: twee emmers water, op zolder een teil met droog zand (om een brandbom in te leggen) en een schop met lange steel om deze brandbom op te scheppen, een bak met drie emmers droge zand.

Ook publiceert de krant een oproep van de gemeente aan personen die menen voor een kostwinnersvergoeding in aanmerking te komen, nu hun zonen of broers worden opgeroepen voor militaire dienst en aan gezinshoofden om op het gemeentehuis hun rijksdistributiekaarten in ontvangst te nemen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 30 augustus 1939)

Donderdag 31 augustus: concert afgelast

Vandaag is koningin Wilhelmina jarig. Normaal is dit een vrije dag met allerlei festiviteiten, maar daarvan is nu geen sprake. De gemeen-

tesecretarie is geopend en daar kunnen familieleden van gemobiliseerde soldaten zich opgeven voor een kostwinnersvergoeding. Ze moeten loonbescheiden, huurboekje, belastingbiljetten en verzekeringspapieren meebrengen. Vandaag zijn de personen waarvan de achternaam begint met de beginletters A-G aan de beurt, morgen H-O en zaterdag P-Z. Op dezelfde wijze kunnen gezinshoofden hun rijksdistributiekaart komen afhalen. een noodkaart die binnenkort vervangen zal worden door de officiële distributiestamkaart. Die moet men bij zich hebben als men straks voedsel moet kopen dat op de bon is. Zover is het nog lang niet, als het ooit zover komt, maar de ervaring met de voedseldistributie in de Eerste Wereldoorlog heeft uitgewezen dat dit een heel gecompliceerde onderneming is en men hiermee het beste op tijd kan beginnen. Het traditionele volksconcert op het Wilhelminaplein wordt in verband met de mobilisatie afgelast.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 30 augustus 1939 en de *Nieuwe Venlosche Courant* van 31 augustus 1939)

Zaterdag 2 september: oproepen burgemeester

Hitler valt Polen binnen, waarop Engeland en Frankrijk Duitsland de oorlog verklaren. De *Tegelsche Courant* opent haar editie met de verklaring van burgemeester Pesch dat Tegelen zich in Staat van Oorlog bevindt. Wat dat qua rechtstoestand betekent is te lezen op de bekendmakingen die hier en daar zijn aangebracht, zoals bij het raadhuis.

Volgens de jurist L.J.C. den Hartog, tevens inspecteur van politie te Utrecht, die hierover in 1940 een brochure heeft geschreven is het 'een soort tusschentoestand tusschen den tijd van vrede en den staat van beleg, waarin de burgerlijke overheid verplicht wordt met het militaire gezag samen te werken. Ook van dezen bijzonderen rechtstoestand behoeft het publiek niet al te veel te merken. Het militair gezag heeft van zijn bevoegdheden tot dusverre een zeer spaarzaam gebruik gemaakt: het behoeft zijn nieuwe bevoegdheden niet alle uit te oefenen. (...)' Bij - verzoeken om inlichtingen, het vaststellen van een nieuwe politieverordening is het militair gezag steeds verplicht overleg te plegen met het burgerlijk gezag.

Uit niets blijkt dat zulke verzoeken het gemeentebestuur van Tegelen

INTERNATIONAAL:

Maandag 4 september:

Britse bommenwerpers vallen Duitse oorlogsschepen in de Bocht van Helgoland aan. De Britse regering staat nog geen aanvallen toe op doelen in Duitsland.

Dinsdag 5 september.

De Verenigde Staten verklaren zich neutraal in het Pools-Duitse conflict. De Duitsers rukken op naar Warschau. De Poolse regering verlaat de stad.

Donderdag 7 september:

Franse troepen trekken in de nacht van 7 op 8 september het Saarland binnen. Ze ondervinden weinig tegenstand, maar hun opmars wordt vertraagd door de Westwall en een slechte interne organisatie. Duitse bombardementen op Warschau.

bereiken. In het openbare leven is er dan ook niets van de Staat van Oorlog te merken.

In een afzonderlijke verklaring wijst Pesch een lijst van goederen als distributiegoederen aan. Ook roept hij als hoofd van de Tegelse politie de burgers op hun vuurwapens in te leveren. Hamsteren, prijs opdrijven en verkoop weigeren zijn ten strengste verboden. De politie zal hierop toezien. De eerste brandstoffenbeschikking wordt van kracht in Nederland.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 2 september 1939; L.J.C. Den Hartog: *Staat van oorlog en beleg* (Leiden 1940), p. 14)

Zondag 3 september: collecte Rode Kruis

Op deze dag vindt er in de kerken een collecte voor het Rode Kruis plaats. Er is dringend behoefte aan nieuwe medewerkers, die een degelijke opleiding moeten krijgen. Daarvoor moet een organisatie worden opgezet. Verder worden uit de opbrengst talloze andere taken bekostigd.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 2 september 1939)

Maandag 4 september: Nederland neutraal

Minister-president De Geer, die inmiddels de plaats van Colijn heeft ingenomen, legt voor de Tweede Kamer een regeringsverklaring af over de Nederlandse neutraliteit. Er is geen aanleiding om zich zorgen te maken, net als in 1914 is Nederland veilig achter zijn grenzen.

(Bronnen: L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 2, (Den Haag 1969), blz.131-132)

Dinsdag 5 september: wethoudersverkiezing

Op de avond van deze dag komt de Tegelse gemeenteraad bijeen om nieuwe wethouders te kiezen. Op grond van zijn eclatante stembuszege meent Marius Welters, de lijsttrekker van Lijst 4, wethouder te kunnen worden. De arbeidersfractie geeft echter de voorkeur aan een kandidaat uit de industriële fractie, Mr. Quirien Laumans. Welters is diep beledigd, omdat hij al in 1935 te kennen heeft gegeven met de arbeidersfractie te willen samenwerken. Deze ziet in de opkomst van deze ex-NSB'er echter een grote bedreiging voor de politieke stabiliteit in Tegelen en slaat zijn aanbod af. Voor veel mensen in Tegelen is de keuze van de arbeidersfractie voor Mr. Quirien Laumans onbegrijpelijk, omdat hij een vertegenwoordiger is van de industriële elite, die men vaak te vuur en te zwaard heeft bestreden.

Overigens laat Welters in dezelfde vergadering weten dat hij niet begrijpt waarom het gemeentebestuur in verband met de dreigende oorlogssituatie geen schuilkelders heeft laten inrichten. Hij stelt dan ook zijn eigen kelder hiervoor ter beschikking. De burgemeester antwoordt hierop dat de regering tegen de aanleg van openbare schuilkelders is. Deze zijn slechts bedoeld voor personen die zich op straat bevinden en niet voor mensen die zelf over een kelder beschikken, zoals vrijwel iedereen in die tijd. Zij moeten bij luchtgevaar gewoon thuisblijven en zich schuilhouden in hun eigen kelders.

(Bronnen: *Notulen van de openbare vergaderingen van de gemeenteraad, 1934-1953* (GAV, arch. nr. 254, inv. nr. 17-19) en *Tegelsche Courant* van 6, 20 en 27 september 1939)

Woensdag 6 september: grote luchtbeschermingsoefening

De plaatselijke afdeling van het Rode Kruis roept via de *Tegelsche Courant* mensen op om zich als bloeddonor te melden. Tevens laat de burgemeester bekend maken dat de dag daarop een grote luchtbeschermingsoefening zal plaatsvinden van 8 tot 10 uur 's avonds. Bij het horen van sirenegeloei van fabrieken moet iedereen onmiddellijk dekking zoeken en de bevelen van hogerhand opvolgen. Vanwege de gespannen toestand in de wereld wordt de repetitie van de Passiespelen afgelast.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 6 en 9 september 1939)

Vrijdag 8 september: eerste Tegelse oorlogsdode

Op deze dag loopt bij West-Terschelling een Nederlandse mijnenveger op een mijn en zinkt. Onder de dertig slachtoffers bevindt zich ook de jonge Tegelenaar Henk Peters, stoker derde klas. Volgens de *Nieuwe Venlosche Courant* maakte er zich bij de bekendmaking van het nieuws een grote verslagenheid van de bevolking meester. Het tragisch lot van Peters zal worden vereeuwigd in een keramisch tableau op het oorlogsmonument dat op 4 juli 1940 zal worden onthuld: zie daar.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 9 september 1939 en W. Kurstjens: *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 5-6)

Zaterdag 9 september: openstelling modelschuilkelder

Het bestuur van de plaatselijke afdeling van de Luchtbescherming laat via de *Tegelsche Courant* weten dat op deze dag de modelschuilkelder in de St. Jozefschool van 17.00 tot 19.00 uur is geopend voor het publiek. Aan de hand van dit model kunnen mensen hun eigen kelder als schuilkelder inrichten. Tevens doet men een beroep op burgers

Matroos Henk Peters

die beschikken over een ruime kelder, deze als schuilkelder ter beschikking te stellen.

Daarnaast organiseert men ook luchtbeschermingsoefeningen. De redactie complimenteert inzet van de bevolking bij de oefening van donderdag 7 september: 'Op het eerste sein werden de straten verlaten en bleef ieder binnen tot de oefening was afgelopen.'

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 9 september 1939)

Woensdag 13 september: bidtocht voor de vrede

De plaatselijke afdeling van de Katholieke Arbeidersvrouwen organiseert 's middags een bidtocht voor de vrede naar het Mariakapelletje in Geloo.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 9 september 1939)

Zaterdag 18 september: Passiespelen gaan door

Op de avond van deze dag vindt er in de Doolhof een ledenvergadering van de Stichting Tegelse Passiespelen plaats. Centraal staat de vraag: doorgaan of niet? Omdat de regisseur Dré Thijssen onder de wapenen is geroepen, hebben er wekenlang geen repetities kunnen plaatsvinden. De andere werkzaamheden die men zich had voorgenomen, hebben echter gewoon doorgang gevonden. Aan de theaterbouw en inrichting wordt de laatste hand gelegd, de publieksruimte is vergroot en de beplanting daarom heen oogt prachtig en komt de akoestiek zeer beslist ten goede. Ook als Nederland in 1940 neutraal mocht blijven, kunnen de Passiespelen gewoon doorgaan, zij het misschien voor kortere duur dan voorzien.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 9 september 1939)

Woensdag 20 september: Geen ballonwedstrijd

De *Tegelsche Courant* bericht dat de ballonwedstrijd, die onderdeel uit-

maakt van de Heierse Kermis, geen doorgang zal vinden. Wegens de politieke toestand bestaat de kans dat de aangehechte kaartjes niet teruggezonden zullen worden.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 20 september 1939)

Zondag 1 oktober: benzineloze zondag en toewijding aan Maria

Om er zeker van te zijn dat het leger in oorlogstijden over genoeg brandstof beschikt, kondigt de regering een verbod af op autorijden tijdens zon- en feestdagen. Op deze dag vindt de eerste benzineloze zondag plaats. De laatste is op zondag 12 november: zie daar.

Ook op deze dag vindt de toewijding van de Tegelse parochies en de gemeente aan Maria plaats, die een week later gevolgd zal worden door die van het dekenaat Venlo, waartoe Tegelen dan nog behoort. Op beide zondagen zijn er 's middags processies. Op zondag 1 oktober is er een processie per parochie en op zondag 8 oktober trekt men gezamenlijk vanuit Tegelen naar Venlo. De toewijding van het dekenaat Venlo vormt het slot van een lange reeks Maria-toewijdingen van dekenaten, parochies en gemeenten in de provincie, onder het motto: *'Alleen Maria kan de wereld nog redden.'* Een en ander gebeurt op *'wensch van onzen Maria-bisschop, mgr. Dr. G. Lemmens.'*

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 27 en 30 september en 3 en 11 oktober 1939)

Woensdag 11 oktober: locatie distributiekantoor

De *Tegelsche Courant* bericht dat Tegelen is aangewezen als centrale gemeente van de distributiekring en dat het distributiekringkantoor zal worden gevestigd in het voormalig kantoorgebouw van de N.V. Gebroeders Teeuwen op de hoek van de Engerstraat en de Koningstraat.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 11 oktober 1939)

Donderdag 12 oktober: suiker op de bon

De minister van economische zaken wijst suiker aan als eerste artikel dat volgens de Distributiewet moet worden gerantsoeneerd. De reden is niet dat er een tekort aan suiker is maar men wil hamsteren tegengaan en de bevolking laten wennen aan het verschijnsel distributie en het omgaan met de distributiebescheiden. Het rantsoen wordt bepaald op 75% van het normale huishoudelijk gebruik. Vanaf 16 oktober kan men in de winkels alleen suiker kunnen kopen tegen inlevering van een bon op de uitgereikte distributiekaart. De distributiebonnen zijn in het gehele land geldig, zodat men dus overal suiker kan verkrijgen. Om hamsteren te voorkomen wordt het de winkeliers verboden om vanaf donderdag 12 oktober tot en met zondag suiker te verkopen.

(GAV, arch. nr. 228, inv. nr. 1221)

Vrijdag 20 oktober: vlam in de pan

In de vergadering van de gemeenteraad gaat het er fel aan toe. De aanleiding is de samenstelling van de raadscommissies. De heer Wel-

INTERNATIONAAL

Zondag 17 september:

De Sovjetrussische troepen vallen met dertig divisies Polen binnen en bezetten Oost-Polen.

Dinsdag 19 september:

Hitler houdt een triomfantelijke intocht in de Poolse stad Danzig (Gdansk). De eerste Britse troepen van het British Expeditionary Force arriveren in Frankrijk.

Dinsdag 26 september:

De Luftwaffe valt de Britse vloot bij Scapa Flow aan.

Woensdag 27 september:

Warschau geeft zich na zware bombardementen over. De Amerikaanse president Franklin Delano Roosevelt stuurt een vredesoproep aan Adolf Hitler.

ters zegt dat zijn fractie in geen enkele commissie zitting wil nemen, omdat de industriële fractie en de arbeidersfractie bij de wethoudersverkiezing gemene zaak hebben gemaakt en niet met zijn fractie hebben willen samenwerken. Om de middenstandsfractie voelt zich gepasseerd en bedankt eveneens voor de eer. De burgemeester probeert de gemoederen te sussen, maar slaagt daarin niet, integendeel, het gaat van kwaad tot erger. Welters beschuldigt een deel van de arbeidersfractie ervan bij de verkiezingen onbehoorlijke pamfletten te hebben verspreid met verwijzingen naar het persoonlijke leven van zijn fractiegenoot Vercauteren. Op zijn beurt acht de heer Reijnders van de arbeidersfractie aantijgingen van Welters c.s. jegens de wethouder openbare werken rijp voor politieonderzoek. Hij zegt dat de pot de ketel verwijt dat hij zwart ziet. Bij de stemming over de samenstelling van de commissies onthouden vijf raadsleden zich van stemming.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 21 oktober 1939 en Willem Kurstjens: *Tegelen in de jaren dertig* (Venlo 2006), p.97 e.v.)

Vrijdag 1 november: afkondiging staat van beleg

Burgmeester Pesch maakt via aanplakbiljetten en een aankondiging in de *Tegelsche Courant* bekend dat de gemeente in staat van beleg verkeert. Deze kan volgens de eerder geciteerde Den Hartog (zie 2 september) beschouwd worden *‘als een “vergrotende trap” van den staat van oorlog. De rechtsverhouding van het militair gezag tot het burgerlijk gezag is nog weer anders, de burgerlijke autoriteiten worden in dat geval geheel ondergeschikt aan de militaire.*

Bij de recente afkondiging van den staat van beleg op 1 November j l . is van officieele zijde medegedeeld, dat het niet in de bedoeling lag, in het in staat van beleg verklaarde grondgebied een soort “militaire dictatuur” te vestigen. Opgemerkt werd, dat het militaire gezag alleen de bevoegdheid verkreeg tot het treffen van bijzondere maatregelen, maar dat het daarvan geen gebruik zou maken dan in dringende gevallen, en voor andere dan die uit militair oogpunt strikt noodig waren. De bedoeling scheen vooral te zijn, de mogelijkheid te scheppen, al te nieuwgierige personen te weren uit gebieden waar stellingen en inundaties lig-

gen of worden ingericht, te beletten, dat dezen zich daarvan op de hoogte stellen, en hen zoo noodig uit die gebieden te verwijderen.’

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 4 november; Den Hartog, L.J.C: *Staat van oorlog en beleg* (Leiden 1940), p. 22 e.v.)

Zondag 5 november: rantsoenering erwten

Vanaf 11 november zijn erwten allen met een distributiebbon verkrijgbaar en wel 1 pond erwten per persoon per maand. Dit rantsoen is volgens het departement ruim genomen, aangezien het gemiddeld verbruik van erwten per jaar per persoon 2,5 kilogram bedraagt. Ook nu weer is de reden het hamsteren hiervan tegen te gaan. Daarom mogen de winkeliers tot en met vrijdag 10 november geen erwten verkopen.

(Bronnen: GAV, arch.nr. 226, inv. nr. 1666)

Maandag 6 november: uitreiking distributiekaarten

Op deze dag wordt een begin gemaakt met de uitreiking van de distributiestamkaarten. Het ontvangstbewijs dient door het hoofd van het gezin persoonlijk te worden getekend.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 4 november)

Donderdag 9 november: 'Venlo-incident'

Bij café Backus aan de grens op de Herungerberg in Venlo worden een Nederlandse luitenant van de Nederlandse spionagedienst en twee officieren van de Britse Secret Service, allen in burger gekleed, door een vermomde Duitse SS-er in een hinderlaag gelokt. Er ontstaat daarbij een schietpartij waarbij de Nederlandse luitenant Klop zwaar wordt gewond. Hij wordt samen met de Britten en hun chauffeur gevangen genomen en naar het Gestapohoofdkwartier in Düs-

seldorf gebracht. Nog diezelfde dag bezwijkt hij aan zijn verwondingen in een ziekenhuis te Düsseldorf, zonder dat hij door de Gestapo ondervraagd kan worden.

Dit incident zal door de Duitsers later zal worden gebruikt om de neutraliteit van Nederland in twijfel te trekken en hun inval te rechtvaardigen.

(Bronnen: L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 2, (Den Haag 1969), blz. 80 e.v.)

Maandag 13 november: officiële opening Segobagebouw

Op deze dag vindt de officiële opening van het Segobagebouw plaats, dat is ondergebracht in de voormalige Jandré-sigarenfabriek nabij kasteel De Holtmühle. Vele autoriteiten maken hun opwachting, onder wie een zekere G.W. van de Hoeven, de afdelingschef van het ministerie van Sociale Zaken, die de Segobagedachte heeft geïntroduceerd, mr. R. van Basten Batenburg, die lid is van Gedeputeerde Staten en eigenaar van het gebouw, burgemeester Pesch, de voltallige geestelijkheid van Tegelen en Steyl, en K. Roncken, de hoofdaalmoezenier van Sociale Werken. In het gebouw kunnen werklozen op zinvolle wijze hun tijd doorbrengen met sport en spel en culturele activiteiten, wat hen ontslaat van de plicht van het stempelen. In hun toespraken memoreren verschillende sprekers het ideaal van de Nieuwe Gemeenschap, een kernidee uit het katholiek sociale denken, waarmee men beoogt te tegenstellingen tussen de verschillende sociale klassen te overbruggen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 15 november)

Vrijdag 17 november: feestavond voor werklozen

Om half acht 's avonds vindt in het Volkshuis een feestavond voor werklozen en hun huisgenoten plaats. Deze is bedoeld voor alle werklozen, ook voor de werklozen die in het werkverschaffingsproject in de Peel werken. *'De leuze moet zijn de gemeenschap van allen, zowel*

van alle standen als van hen die nog het geluk hebben werk en brood in het vrije bedrijf te kunnen vinden.'

Volgens de redacteur van de *Tegelsche Courant*, die er op zaterdag 18 november over bericht, is de avond, waarop veel werklozen zijn afgekomen, een doorslaand succes.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 11 en 18 november 1939)

Zondag 19 november: benzine-loze zondagen voorbij

De minister van economische zaken maakt een einde aan de benzine-loze zondagen, waarop de bevolking geen auto kon rijden.

De redacteur van de *Tegelse Courant* vindt het jammer. Hij vond het goed dat men er weer eens met de fiets of te voet op uittrok en kon genieten van de natuur: de minster heeft in zijn ogen *'met een forsche pennestreek meer gedaan voor de opvoeding van ons volk dan de meeste leiders van nationale of provinciale sportbewegingen.'*

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 15 november 1939)

INTERNATIONAAL

Maandag 16 oktober:

De eerste Duitse luchtaanvallen op Brits grondgebied vinden plaats. Schepen gelegen in Firth of Forth worden beschadigd. De Duitsers rukken op in het Saarland, waar nog enkele Franse infanterie-eenheden zijn achtergebleven.

Dinsdag 17 oktober:

De Duitsers verjagen de laatste Fransen uit het Saarland.

Woensdag 13 november:

De Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joachim von Ribbentrop verwerpt de onderhandelingspoging van België en Nederland.

Donderdag 30 november:

De Sovjetluchtmacht voert een verrassingsaanval uit op Helsinki en Viipuri. Dit is de start van de Winteroorlog.

Donderdag 14 december:

Vanwege de aanval op Finland worden de Sovjets uit de Volkenbond gestoten.

Donderdag 30 november: wateroverlast

De Maas staat zeer hoog. Het scheepvaartverkeer is gestremd. De doorvaarhoogte bij de Maasbruggen te Venlo bedraagt minder dan 5 meter. 's Middags staat het water daar zelfs tot aan de Gelderse Poort. In Tegelen heeft de Engerbeek grote gebieden onder water gezet en delen van de Kloosterstraat zijn overstroomd. Het veer te Steijl vaart niet meer en de verbinding met Baarlo wordt met een boot onderhouden.

(Bronnen: Nieuwe Venlosche Courant van 29 en 30 november en van 1 en 2 december 1939; GAV, arch. nr. 2, inv.nr. 1668)

Woensdag 6 december: bisschop tegen het carnaval

Op de voorpagina van de *Tegelsche Courant* wordt een rede van bisschop G. Lemmens van Roermond afgedrukt, waarin deze de dierbare gelovigen oproept geen carnaval te vieren. In de eerste plaats noemt hij het ongepast in deze tijd: 'een droevige wanklank in de nood en zorgen der mensheid.' Daarna ontsteekt hij in een tirade tegen het carnaval in het algemeen: 'Komen er geen vormen van vermaak in voor en neemt de viering vaak geen afmetingen aan die spotten met christelijke voorzichtigheid en zelfbeheersing? Worden er in die dagen geen reserves overbrugd – tussen jongens en meisjes, tussen mannen en vrouwen – die bij beschaafd en edel vermaak altijd nauwgezet bewaard en geëerbiedigd moeten blijven? Wordt in die dagen dikwijls niet met één ruk de omheining van eerbied en modestie weggenomen, waarmede overigens de mens, vooral de vrouw en het meisje, omgeven staat?'

Deze verklaring werpt zijn schaduw vooruit naar 25 december 1945, als een groepje vooraanstaande burgers in het Tegelse ziekenhuis een gelofte aflegt om in Tegelen 25 jaar geen carnaval meer te vieren.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 6 december 1939; *Veritas* van 9 december 1939 en)

Zaterdag 9 december: krant voor gemobiliseerden

De *Tegelsche Courant* publiceert een oproep van een aantal Tegelena-

ren, leden van 'Naar de Nieuwe Gemeenschap', om de gemobiliseerde Tegelse jongens wekelijks een exemplaar van de Tegelsche Courant toe te sturen. Verder in de krant een korte beschrijving van het ideaal van 'Naar de Nieuwe Gemeenschap', dat streeft naar een hernieuwd saamhorigheidsbesef op godsdienstige grondslag.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 9 december 1939)

Zaterdag 23 december: initiatief voor gemobiliseerden breidt zich uit

Uit de *Tegelsche Courant* blijkt niet alleen dat er zich een comité Voor Onze Gemobiliseerden heeft gevormd, dat gaat zorgen voor de verzending van Tegelsche Couranten aan gemobiliseerden, maar ook dat er op zondag 31 december in de kerken een collecte

voor hen zal worden gehouden.

Ook wordt er bericht over de eerste jaarvergadering van de Tegelse afdeling van het Rode Kruis.

Verder blijkt uit de krant dat er een katholieke nakeuring komt voor alle films die in de bioscoop worden vertoond, en niet alleen voor de zgn. C-films, d.w.z. films voor boven 18 jaar. Hiermee gaat volgens de redactie een lang gekoesterde wens van het katholieke Zuiden in vervulling.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van 23 december 1939)

TOT BESLUIT

Vele gebeurtenissen in 1939 werpen hun schaduwen vooruit.

De militaire agressie van Duitsland en de Sowjet-Unie lijkt een wereldoorlog van de omvang als die van 1914-1918 onvermijdelijk te maken. Daarbij zal het gevaar vanuit de lucht groter zijn dan destijds, omdat het luchtverkeer en de vliegtuigindustrie een grote vlucht hebben genomen.

In de distributiemaatregelen van de regering kondigt zich ook het scenario van een goederen- en voedselschaarste aan.

De vluchtelingenstroom uit Duitsland wijst erop dat andersgelovigen- en andersdenkenden hun leven in Duitsland niet zeker zijn. Niets wijst er echter op dat het tot een Holocaust zal komen.

Evenmin kan uit het optreden van M. Welters in de gemeenteraad afgeleid worden dat hij op 10 mei 1940 de Duitsers de weg zal wijzen naar de Maas, weer actief lid wordt van de NSB en later zelfs burgemeester van Sittard.

Sommige gebeurtenissen werpen hun schaduwen wel heel ver vooruit: zoals de veroordeling van het carnaval door Mgr. G. Lemmens in Roermond en zijn promotie van de Mariacultus naar de Drievoudige Geloofte op 26 september 1944: *'1. Gedurende 25 jaar geen carnaval te vieren, behoudens de goedkeuring van hen die als vertegenwoordiger van het volk gelden; 2 Een bedevaart te ondernemen naar één van de genadeoorden van O.L. Vrouw; 3. Een beeld van Haar in onze gemeente plaatsen.'*

Met dank aan Gerard Verlaan en Geert Konings voor de door hen beschikbaar gestelde gegevens.

